گزیده

برنامه هفتم توسعه نیازمند پیوست عدالت

احسان ارکانی
عضو کمیسیون برنامه و بودجه

احسان ارکانی عضو کمیسیون برنامه، بودجه و محاسبات مجلس: سیاست‌های کلی برنامه هفتم به سوی مسئله محور شدن سوق پیدا کرده و اصلاح ریل‌گذاری‌ها و چهارچوب‌های اصلی اقتصادی مورد توجه رهبر معظم انقلاب قرار گرفته است که مهم‌ترین آنها موضوع اصلاح نظام بودجه‌ریزی فعلی کشور است زیرا این موضوع پیش از این سلیقه‌ای و براساس میل و نگاه سازمان‌های دولتی بود در حالی که باید در تدوین بودجه چهارچوب و ساختاری تعریف شود تا تغییر دولت یا تغییر هر مسئولی نتواند در احقاق حقوق استان‌ها از بودجه دخل و تصرفی ایجاد کند. از مهم‌ترین محورهای قانونگذاری مجلس یازدهم طی دو سال گذشته اصلاح نظام مالیاتی و ساختار بودجه بود در واقع اخذ مالیات از واحدهای مسکونی خالی و اخذ مالیات از خانه‌ها و خودروهای لوکس و تصویب اصلاح ساختار نظام بودجه‌ریزی از جمله قانونگذاری‌های مهم انجام گرفته در دو حوزه مذکور بوده است. در برنامه هفتم باید تمام قوانین مالیاتی به نظامی جامع تبدیل شوند تا مسئله‌ای که موجب دغدغه بوده، رفع شود. اتخاذ هر سیاستی باید پیوست عدالت داشته باشد به این معنا که اگر بهترین طرح اقتصادی با بهترین دستاوردها را ارائه دهیم اما پیوست عدالت نداشته باشد و خروجی آن به عادلانه‌تر شدن نظام اقتصادی منجر نشود و باعث شکاف طبقاتی بیشتر شود، نقض غرض رخ داده و چنین قوانین از هیچ ارزشی برخوردار نیست. در هر سیاست اقتصادی برنامه هفتم باید عدالت و توجه بیشتر به طبقات محروم و کم‌برخوردار مورد تأکید قرار گیرد.

برنامه هفتم توسعه باید مسئله محور باشد

بهروز محبی نجم‌آبادی
عضو کمیسیون برنامه و بودجه

بهروز محبی نجم‌آبادی عضو کمیسیون برنامه، بودجه و محاسبات مجلس: مسئولان دولتی کمیته‌های مختلفی را برای تدوین برنامه هفتم توسعه تشکیل داده‌اند. مسئولان دولتی مشغول آماده‌سازی لایحه برنامه هفتم توسعه هستند. قرار بود دولتمردان تا انتهای اردیبهشت ماه لایحه برنامه هفتم توسعه را به مجلس ارائه دهند تا به سرعت کمیسیون تلفیق برنامه هفتم توسعه تشکیل شود. برنامه ششم توسعه تمدید شده است، از این رو دولت باید به سرعت برنامه هفتم توسعه را جهت بررسی به مجلس ارائه دهد تا پیش از پایان شش ماه این لایحه مورد بررسی و نهایی شود. برنامه هفتم توسعه باید مسئله محور باشد، به عنوان مثال باید در برنامه هفتم توسعه به طور ویژه به بخش معادن پرداخته شود تا نقشه راه مناسبی در این بخش تعریف شود. بسیاری از مسائل کلانی که در برنامه ششم توسعه مطرح بودند، اجرایی نشدند. قطعاً اجرای این مسائل کلان باید در برنامه هفتم توسعه تداوم داشته باشد. برنامه ششم توسعه کمتر از ۴۰ درصد اجرایی شد، با این حال مواردی که در برنامه ششم قابلیت اجرایی شدن ندارد را باید در برنامه هفتم توسعه حذف و کنار بگذاریم. ضرورت دارد تا در برنامه هفتم توسعه به مسائلی اعم از هزینه‌های دلاری و دستمزدهای ریالی مردم بپردازیم و برای آن چاره اندیشی کنیم تا زمانی که اقتصادمان را از دلار منقطع نکنیم، مسائل کشور حل نخواهد شد.

ضریب جینی در برنامه ششم به هدف نرسید

مجتبی رضاخواه
عضو کمیسیون برنامه و بودجه

مجتبی رضاخواه عضو کمیسیون برنامه، بودجه و محاسبات مجلس: تجاربی که از اجرای برنامه‌های توسعه گذشته مانند قانون برنامه توسعه ششم به دست آمد، نشان می‌دهد، برنامه‌های مصوب با آنچه اجرایی شده، تفاوت‌های بسیاری دارد که یکی از دلایل وقوع این موضوع عدم واقع‌نگری در تدوین برنامه‌های توسعه است. در برنامه ششم توسعه رشد هشت درصدی اقتصاد پیش‌بینی شده بود اما در واقعیت این عدد به ۱/۲ درصد رسید، مؤلفه ضریب جینی در سال پایانی اجرای قانون برنامه به هدف مدنظر در برنامه نرسید، نقدینگی باید به ۳ هزار همت می‌شد اما اکنون حدود ۵ هزار همت رسیده است، نرخ تورم در سال پایان اجرای برنامه باید حدود هشت درصد می‌شد اما به ۴۰ درصد رسید، براساس برنامه ششم توسعه نرخ سود تسهیلات و سپرده بانکی باید ۱۰ درصد می‌شد اما اکنون ۲۲ درصد شده است و بدهی به سازمان تأمین اجتماعی باید به ۱۵ هزار میلیارد تومان کاهش می‌یافت اما در حال حاضر ۹۰ هزار میلیارد تومان است، از سوی دیگر باید ۱۴/۵ میلیون تن گندم تولید می‌شد اما این عدد ۹/۶ میلیون تن رسید همچنین براساس برنامه ششم محصولات های تک باید ۵۰ درصد کل محصولات تولیدی کشور می‌شد اما به ۱۳ درصد رسیده است. اصلاح ساختار بودجه از مهم‌ترین مواردی است که باید به آن رسیدگی شود زیرا اگر برای درآمدهایی که واقعی نیستند، هزینه پیش‌بینی شود، از آنجاکه هزینه‌ها اجتناب‌ناپذیرند برای تأمین آنها باید از بانک مرکزی استقراض شود که این موضوع موجب رشد تورم خواهد شد.

عقلانیت، لازمه عبور کشور از شرایط پیچیده

علی کریمی فیروزجائی
عضو هیئت رئیسه مجلس

علی کریمی فیروزجائی عضو هیئت رئیسه مجلس شورای اسلامی: راهبرد ترسیمی از سوی رهبر فرزانه انقلاب در حوزه‌های فرهنگی و اقتصادی نقشه راه کشور است. قوانین در کشور لزوماً جامع الاطراف نیستند، اجرای نامطلوب برخی از قوانین تصویبی، معلول مشکلات عدیده در عرصه حکمرانی قلمداد می‌شود. قوای سه گانه باید با تمرکز بر این فرمایشات گهربار و دقیق، ناهمگونی‌های جاری در عرصه حکمرانی را برطرف کنند. رفع چالش‌های فرهنگی و اقتصادی کشور نیازمند عقلانیت و انسجام ملی است. امیدآفرینی و پرهیز از دوقطبی‌های مهلک در عرصه توسعه ملی، نباید با رفتارهای هیجانی، شتاب‌زده و ناسازگار با مصالح ملی، کشور را با مشکلات عدیده مواجه کرد. اتخاذ رویکرد حل‌المسائلی در مسیر پیشرفت و بالندگی کشور پادزهر نقشه‌های شیطانی استکبار و دنباله‌های آن است. ولایت فقیه در کشور بن بست شکن است، با بهره‌گیری از راهکارهای مبتنی بر مصالح ملی که توسط رهبر معظم انقلاب ارائه می‌شود، کشور از شرایط پیچیده و بحرانی رهایی می‌یابد. ایران اسلامی در شرایط آشوب و التهاب جهانی به جزیره امن و باثبات تبدیل شد که مرهون هدایت‌های داهیانه رهبر معظم انقلاب اسلامی است. مجلس شورای اسلامی در تدوین مؤلفه‌های رشدیافتگی کشور در برنامه هفتم توسعه به حفظ و تقویت هم افزایی ملی با رویکرد عقلانیت و اتحاد استراتژیک دولت و ملت نگاه ویژه خواهد داشت.

گزارش

مینا بنی‌اسد

سایه گرانی بر تشدید نابرابری درآمدی

«جوان» تبعات شوک قیمت بر تشدید نابرابری درآمدی را واکاوی می‌کند

افزایش نابرابری درآمدی یکی از تبعات افزایش شدید قیمت‌هاست که یک‌بار دامن‌گیر ایران شده و مصداق بی‌عدالتی اجتماعی است. گرانی یکی از پُربسامدترین گزاره‌های ادبیات روزمره این روزهاست که صرفاً محدود به حوزه اقتصادی نشده و بلکه مناسبات سیاسی را نیز در نوردیده است. البته افزایش شدید قیمت‌ها صرفاً پیامد انتقاد و گله امروزی ندارد چه آنکه منجر به افزایش نابرابری درآمد خواهد شد و احتمالاً یک‌بار دیگر کشور را به ورطه دوری از توسعه عدالت اجتماعی خواهد کشاند.

توزیع درآمد از دو جهت از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است: ۱- بُعد مهمی از عدالت را تشکیل می‌دهد. ۲- توزیع درآمد بر متغیرهای اقتصادی، اجتماعی تأثیر به‌سزایی دارد. توزیع درآمد را به زبانی ساده این گونه می‌توان تعریف کرد که چه کسی، چه مقدار، از کل درآمدهای بین عوامل تولید را دریافت می‌کند، ولی ابتدا باید دانست که در بحث از توزیع درآمد، هدف اندازه‌گیری چه چیزی است. در ارائه تعریف از توزیع درآمد، دو نوع معیار مختلف اندازه‌گیری ارائه می‌شود: توزیع تبعی درآمد و توزیع مقداری درآمد.

توزیع درآمد مبتنی بر عوامل تولید تلاش می‌کند که سهم کل درآمد ملی را که هریک از عوامل تولید دریافت می‌کنند، توضیح دهد. اما توزیع مقداری درآمدی صرفاً با افراد و کل درآمدی که آنها دریافت می‌کنند سروکار دارد و طریق کسب درآمد در نظر گرفته نمی‌شود. نکتهٔ مهم این است که هر فرد چه میزان درآمد کسب کرده، صرف نظر از اینکه این درآمد تماماً حاصل کسب و کار است یا از طریق منابع دیگر مانند سود، اجاره، هدیه و ارث و غیره به دست آمده است. نابرابری در توزیع درآمد بین اقشار مختلف جامعه به معنای محرومیت نسبی قشرهایی از مردم در مقایسه با دیگر اقشار جامعه است. از این رو ایجاد تعادل در الگوی توزیع درآمدها از اهداف دولت‌هاست و سیاستگذاران اقتصادی به آن توجه ویژه‌ای دارند. علاوه بر این، توزیع درآمدها یک بحث صرفاً اقتصادی نیست و در تعیین کیفیت آن ملاحظات سیاسی و ارزشی در جهت حفظ سلامت و ثبات اجتماعی نیز مطرح است.

بر اساس پژوهشی با عنوان «اثرات کوتاه مدت و بلندمدت درآمدهای نفتی بر فقر اقتصادی مناطق شهری در ایران»، عواملی با ماهیت اقتصادی همچون نابرابری درآمد، فقر، بیکاری، تورم و فساد می‌توانند منجر به نارضایتی عمومی، تغییرات سیاسی و اجتماعی و به‌تبع باعث کاهش ضریب امنیت ملی و تهدید نظام سیاسی کشورها شوند. لذا توجه به عدالت اجتماعی می‌تواند ثبات نظام سیاسی هر کشور را به همراه داشته باشد. یکی از مهم‌ترین شاخص‌های کمی عدالت اجتماعی در هر کشوری نحوه توزیع درآمد و فقر و روند آنهاست. در سند چشم‌انداز ۲۰ ساله جمهوری اسلامی ایران نیز اهداف اقتصادی مرتبط با آن مطرح شده است: ایجاد رفاه و رفع فقر و برطرف ساختن هر نوع محرومیت در زمینه‌های تغذیه و مسکن و اشتغال و بهداشت. برخورداری آحاد جامعه از رفاه و تأمین اجتماعی، دستیابی به توزیع مناسب درآمد و رفع فقر، مهار تورم و افزایش قدرت خرید گروه‌های کم‌درآمد و محروم و مستضعف، کاهش فاصله بین دهک‌های بالا و پایین درآمدی جامعه و اجرای سیاست‌های مناسب جبرانی. یکی از مهم‌ترین معیارهای نشان دهنده وضعیت توزیع درآمد در اقشار مختلف جامعه در کشورهای مختلف، ضریب جینی است. مقدار این ضریب بین صفر و یک متغیر است و هر چه مقدار آن به صفر نزدیک‌تر باشد؛ یعنی توزیع ثروت عادلانه‌تر و نشان دهنده این است که تمام افراد جامعه تقریباً از سطح درآمد یا ثروت یکسانی برخوردارند و هر چه به یک نزدیک‌تر باشد، یعنی ثروت در دست اقشار ثروتمند محدود شده است و توزیع درآمد به سمت نابرابری بیشتر سوق پیدا می‌کند. براین اساس باتوجه به آمارهای منتشر شده در بانک جهانی (۲۰۱۴)، کشورهای دارای ضریب جینی بیش از ۵/۰ کشورهایی هستند که توزیع درآمد آنها نابرابر است. کشورهای دارای ضریب جینی بین ۰/۴ تا ۰/۵ کشورهایی هستند که از توزیع درآمد مناسب‌تری برخوردارند. سرانجام، کشورهایی با ضریب جینی کمتر از ۰/۴ کشورهای دارای توزیع عادلانه درآمد هستند. در نهایت می‌توان گفت ضریب جینی هرگاه صفر باشد که به معنی توزیع کاملاً برابر درآمد و هرگاه یک به معنای نابرابری مطلق در توزیع درآمد است. عوامل متعددی از جمله عوامل اقتصادی، اجتماعی و سیاست‌های پولی ومالی بر تغییرات توزیع درآمد جامعه در طول زمان مؤثر است. عواملی مانند سیاست‌های مالیاتی، سیاست‌های تجاری، مخارج دولت، نوع درآمد، تبعیض قیمت‌ها، کمک‌های انتقالی دولت، حداقل دستمزد، سیاست‌های مالی دولت، تورم، نرخ ارز، نرخ بیکاری، تولید ناخالص داخلی سرانه (نرخ رشد اقتصادی)، عمق مالی، میزان نقدینگی و... در این جا به نحوه تأثیر برخی از مهم‌ترین متغیرهای اقتصادی بر توزیع درآمد اشاره شده است.

نرخ بیکاری: براساس پژوهش سامانی و کردی (۱۳۹۷)، یکی از مهم‌ترین دلایل نابرابری درآمد، نداشتن شغل و عدم وجود جریان درآمدی پایدار است. براساس پژوهش نورمحمدی و همکاران (۱۳۹۹) نیز، هرچه میزان مشارکت نیروی کار فعال در فعالیت‌های اقتصادی کمتر باشد، در نهایت میزان نابرابری در جامعه افزایش خواهد یافت و بالعکس با افزایش تقاضا برای کار و کاهش بیکاری که در نهایت به افزایش درآمدها منجر می‌شود، وضعیت زندگی مردم بهتر و از میزان نابرابری در جامعه کاسته می‌شود. همچنین براساس پژوهش شاکری و همکاران (۱۳۹۲)، از آنجا که دسترسی افراد فقیر و کم‌درآمد به آموزش و مهارت‌های بازاری نسبت به دیگر اقشار جامعه کمتر است، اکثریت افراد کم مهارت را افراد با درآمد پایین تشکیل می‌دهد؛ بنابراین بیکاری بیشتر متوجه افراد کم‌درآمد می‌شود و از طریق افزایش شمار کم‌درآمدها به تشدید نابرابری درآمد کمک می‌کند.

تولید ناخالص داخلی سرانه: یکی از مهم‌ترین عوامل تأثیرگذار بر نابرابری درآمد نرخ رشد اقتصادی یا همان تولید ناخالص داخلی سرانه است. افزایش درآمد سرانه موجب افزایش قدرت خرید و افزایش میل پس‌انداز و در نتیجه سرمایه‌گذاری بیشتر و ایجاد اشتغال مولد و کمک به چرخه تولید می‌شود؛ این امر منجر به توزیع عادلانه‌تر درآمد در بین اقشار مختلف درآمدی می‌شود. براساس پژوهشی، نشان داده شده است که رابطه‌ای علّی بین نابرابری درآمد با متغیرهای مصرف، سرانه تولید ناخالص داخلی، تجارت، و آموزش در مقطع ابتدایی وجود دارد. همچنین در بلندمدت افزایش باسوادی، کاهش حجم پول، کاهش رشد اقتصادی، افزایش مصرف و کاهش توسعه مالی موجب افزایش نابرابری می‌شود.

آرمان مهر و فرهمندمنش در سال ۱۳۹۷ به تحلیل تأثیر تورم بر نابرابری درآمد در میان دهک‌های مختلف درآمدی خانوارهای شهری در ایران پرداختند. بازه زمانی پژوهش سال‌های ۱۳۹۴-۱۳۷۲ است. نتایج این پژوهش نشان می‌دهد که افزایش قیمت شدید، نابرابری درآمدی را افزایش می‌دهد.

در ابتدای دهه ۱۳۹۰ ضریب جینی به ۳۷ درصد ارتقا یافته بود که در سال‌های ۱۳۹۱ و ۱۳۹۲ نیز این روند ادامه یافت به گونه‌ای که در سال ۱۳۹۲ این شاخص به ۰/۳۶۵۰ (سه دهم درصد) رسید. اما در سال ۱۳۹۳ هر ساله ضریب جینی به سمت نابرابری بیشتر حرکت کرد. در این سال ضریب جینی به ۰/۳۷۸۸ تنزل کرد. در سال ۱۳۹۴ هم این شاخص به ۰/۳۸۵۱ و در سال ۱۳۹۵ به ۰/۳۹۰۰ رسید. با تداوم این وضعیت در سال ۱۳۹۶ ضریب جینی کل کشور به ۰/۳۹۸۱ و در سال ۱۳۹۷ با رسیدن به ۰/۴۰۹۳ به بالاترین رقم در دهه ۱۳۹۰ رسید. هرچند در سال ۱۳۹۸ این شاخص اندکی بهبود یافت و به ۰/۳۹۹۲ رسید، اما دوباره در سال ۱۳۹۹ به ۰/۴۰۰۶ بازگشت.

جمع بندی

با وجود تمام تلاش‌های صورت گرفته در جهت از بین بردن نابرابری درآمد، بسیاری از بررسی‌های انجام شده نشان می‌دهد خانوارهای ایرانی طی دو دهه گذشته به شدت تحت فشارهای اقتصادی بوده‌اند، به نحوی که امروزه فقر و نابرابری درآمد در ایران به صورت یکی از چالش‌های مهم اقتصادی، اجتماعی و سیاسی مطرح است. به‌نظر می‌رسد وضعیت فعلی گرانی و شوک قیمتی که هر روز درباره یک کالا شاهد هستیم، تبعات سنگینی خواهد داشت که مهم‌ترین آن را می‌توان تشدید نابرابری درآمد و در نتیجه شکاف طبقاتی دانست که از مصادیق مهم بی‌عدالتی اجتماعی به شمار می‌رود و دولت باید نسبت به علاج آن چاره‌ای عقلانی بیندیشد.

جدول شماره یک

براساس آمار منتشر شده در جدول یک، در سال ۱۳۷۰ یک جهش بزرگ در ضریب جینی اتفاق افتاده و مقدار آن به بالاترین مقدار دوره یعنی ۰/۴۹۷۴ رسیده است. پس از این سال، ضریب جینی روند نزولی را در پیش گرفته و در انتهای دوره به ۰/۴۳۵۶ می‌رسد که نسبت به ابتدای دوره کم شده است

سال	ضریب جینی
۱۳۶۵	./۴۸۶۴
۱۳۶۶	./۴۶۲۳
۱۳۶۷	./۴۶۴۴
۱۳۶۸	./۴۵۱۸
۱۳۶۹	./۴۳۴۹
۱۳۷۰	./۵۰۹۲
۱۳۷۱	./۴۵۶۰
۱۳۷۲	./۴۳۷۵
۱۳۷۳	./۴۵۰۱
۱۳۷۴	./۴۴۷۷
۱۳۷۵	./۴۵۸۴

جدول شماره ۲

براساس جدول دو که بیانگر ضریب جینی در مناطق روستایی است، در سال ۱۳۸۷ وضعیت توزیع درآمد به خصوص برای مناطق روستایی بهتر شده، طوری که ضریب جینی از ۰/۳۹۲۳ در سال ۱۳۸۶ به ۰/۳۷۹۲ کاهش پیدا کرده است

سال	ضریب جینی
۱۳۷۶	./۳۹۹۹
۱۳۷۷	./۴۱۸۱
۱۳۷۸	./۴۱۱۲
۱۳۷۹	./۴۰۶۰
۱۳۸۰	./۴۰۰۲
۱۳۸۱	./۳۹۲۹
۱۳۸۲	./۳۸۳۷
۱۳۸۳	./۳۹۵۸
۱۳۸۴	./۳۸۹۶
۱۳۸۵	./۴۰۱۹
۱۳۸۶	./۳۹۲۳
۱۳۸۷	./۳۷۹۲

جدول شماره ۳

در جدول سه ضریب جینی برای مناطق شهری طی دورهٔ ۸۷-۱۳۷۶ دارای یک روند نوسانی - نزولی است. نوسانات ضریب جینی مناطق شهری از مناطق روستایی بیشتر بوده اما مانند آن دارای یک روند نزولی است

سال	ضریب جینی
۱۳۷۶	./۴۲۰۳
۱۳۷۷	./۴۱۴۶
۱۳۷۸	./۴۱۲۸
۱۳۷۹	./۴۱۱۰
۱۳۸۰	./۴۱۶۸
۱۳۸۱	./۴۱۸۰
۱۳۸۲	./۴۰۷۱
۱۳۸۳	./۴۰۷۹
۱۳۸۴	./۴۰۶۱
۱۳۸۵	./۴۱۶۵
۱۳۸۶	./۴۱۲۰
۱۳۸۷	./۳۹۰۴

جدول شماره ۴

در ابتدای دهه ۱۳۹۰ ضریب جینی به ۳۷ درصد ارتقا یافته بود که در سال‌های ۱۳۹۱ و ۱۳۹۲ نیز این روند ادامه یافت به گونه‌ای که در سال ۱۳۹۲ این شاخص به ۰/۳۶۵۰ (سه دهم درصد) رسید. اما در سال ۱۳۹۳ هر ساله ضریب جینی به سمت نابرابری بیشتر حرکت کرد. در این سال ضریب جینی به ۰/۳۷۸۸ تنزل کرد. در سال ۱۳۹۴ هم این شاخص به ۰/۳۸۵۱ و در سال ۱۳۹۵ به ۰/۳۹۰۰ رسید

سال	ضریب جینی
۱۳۹۰	۰/۳۷
۱۳۹۱	۰/۳۶۵۹
۱۳۹۲	۰/۳۶۵۰
۱۳۹۳	۰/۳۷۸۸
۱۳۹۴	۰/۳۸۵۱
۱۳۹۵	۰/۳۹
۱۳۹۶	۰/۳۹۸۱
۱۳۹۷	۰/۴۰۹۳
۱۳۹۸	۰/۳۹۹۳
۱۳۹۹	۰/۴۰۰۶
۱۴۰۰	۰/۳۹۳۸
۱۴۰۱	۰/۳۸۳۱

منبع: مرکز آمار ایران

فراسو

نقدی بر شاخص ضریب جینی از منظر عدالت اسلامی

نابرابری در توزیع ثروت‌ها و شکاف طبقاتی از موضوعاتی است که دغدغه دولت‌ها بوده و همواره در سیاستگذاری‌های عمومی مورد توجه سیاستگذاران است. از میان انواع شاخص‌های توزیعی، ضریب جینی را می‌توان به عنوان شناخته شده‌ترین و پرکاربردترین شاخص در ایران مورد اشاره قرار داد. البته عمومیت و شهرت آن محدود به ایران نبوده و تقریباً در همه کشورها به عنوان مهم‌ترین شاخص برای ارزیابی و مقایسه وضعیت‌های توزیعی مورد استفاده قرار می‌گیرد. این ضریب معیاری از پراکندگی آماری برای نمایش نابرابری در توزیع درآمد یا ثروت در یک کشور یا هر گروهی از مردم را نمایش می‌دهد و مقدار آن از صفر تا یک متغیر است.

مرکز پژوهش‌های مجلس، دی ۱۴۰۱ در گزارشی با عنوان «نقدی بر شاخص ضریب جینی از منظر عدالت اسلامی» تأکید کرد. امروزه شاخص‌ها نقش بسیار تأثیرگذاری در جهت‌دهی جوامع از طریق استانداردسازی و ایجاد بسترهای ارزیابی و اثرسنجی سیاست‌ها ایفا می‌کنند و به همین واسطه می‌توان از آنها به عنوان یکی از ابزارهای مهم حکمرانی نام برد. با توجه به این جایگاه اگر شاخص‌ها به درستی طراحی نشده یا در جایگاه صحیح خود به کار گرفته نشوند، منجر به خطای محاسباتی و جهت‌دهی غلط به سیاستگذار و جامعه خواهند شد.

از این‌رو نیاز است تا شاخص‌هایی که نقش تعیین‌کننده در سیاست‌های کشور دارند با دقت مورد بررسی و واکاوی قرار گرفته و شکل و جایگاه دقیق استفاده از آنها برای سیاستگذار تبیین شود.

ضریب جینی از جمله شاخص‌هایی است که نقش بسیاری در جهت‌دهی سیاست‌ها و رصد وضعیت عدالت و برابری در کشور دارد و می‌توان گفت از جمله عمومی‌ترین شاخص‌های مورد ارجاع در عرصه سیاستی کشور است. اما باید اذعان داشت که متأسفانه این شاخص به شکل صحیح در عرصه سیاستی کشور مورد استفاده و استناد نیست. همین امر منجربه گزارش نادقیق از وضعیت عدالت در جامعه شده و به‌تبع آن با ایجاد خطای محاسباتی، سیاستگذار را به اشتباه کشانده و در نهایت منجر به تجویز سیاست‌های نابه‌جا و غلط می‌شود. در این نوشتار سعی بر آن بوده تا شاخص ضریب جینی بر مبنای عدالت اسلامی ارزیابی و نقد شده و صورت صحیح استفاده از آن تبیین گردد.

در حال حاضر ضریب جینی برای صورت‌بندی برابری در آخرین مرحله توزیع ثروت در جامعه استفاده می‌شود و این نوع استفاده و قضاوت از منظر عدالت اسلامی مورد تأیید نیست. در این نوشتار نشان داده‌ایم که استفاده به‌جا از ضریب جینی وقتی خواهد بود که برای رصد وضعیت نابرابری جامعه در حلقه نخست توزیع به کار گرفته شود.

مقصود از حلقه نخست توزیع بررسی و رصد وضعیت نابرابری در بهره‌مندی جامعه از منابع اولیه است. از آثار و مضرات محور قرار گرفتن این شاخص در سیاست‌های رفاهی آن بوده است که سیاستگذار را از پرداختن به علل بی‌عدالتی‌ها دور نموده و او را به درگیری با معلول‌ها و اتخاذ سیاست‌های ترمیمی در حوزه توزیع مشغول ساخته است. این موضوع از بررسی سابقه تاریخی سیاست‌های ناظر بر رفع فقر و نگاه به شیوه حمایت‌های معیشتی و یارانه‌ای کشور قابل کشف است. سیاستگذاری صحیح در حوزه رفاه و مقابله با پدیده‌های متمرکز بر «مقابله با ایجاد فقر در جامعه» باشد نه از «بین بردن و زدودن فقر». متأسفانه به واسطه غفلت از تمرکز بر علت‌ها، نظام اقتصادی، سمت و سوی واگرا در شکاف طبقاتی به دست آورده و چهره زشتی را در عرصه اجتماع پدید آورده است. روزبه‌روز به این شکاف افزوده می‌شود و نظام سیاستی کشور با شیوه فعلی و الصاق سیاست‌های ترمیمی، نمی‌تواند آثار منفی آن را از بین برده و شکاف را کاهش دهد.

حکمرانی اقتصاد توأم با هوشمندی و نگاه عدالت طلبانه

سید احسان خاندوزی، وزیر امور اقتصادی و دارایی طی سخنانی در جمع اساتید دانشگاه آزاد اسلامی: ما تجربه شکست هر دو نگاه «بازار» و «دولت» محور را داریم و می‌دانیم تحت سیاست «بازار» چه اتفاقات ناخوشایندی شکل گرفت و به اسم مداخله‌گری دولت، چه رانت‌ها و سوءاستفاده‌های کلان که به وجود نیامد. ما در وزارت اقتصاد قائل به این هستیم که اقتصاد کشور باید در مسیر سوم حرکت کند که همانا مسیر حکمرانی اقتصاد توأم با هوشمندی و نگاه عدالت طلبانه است. اگر بخواهیم اقتصاد کشور را به روش هوشمندانه هدایت کنیم اما نسبت به عدالت بی‌اعتنا باشیم، حتماً شکست خواهیم خورد، کما اینکه در سایر کشورها نیز به همین گونه است و برای دهه‌هاست که نگاه تک بعدی دولت یا بازار محور در جهان رنگ باخته است.

در حال حاضر برای عبور از اقتصاد رانتی به سمت اقتصاد دانش بنیان و تولید محور، کار بسیار دشواری را پیش‌رو داریم و بدون برخورد با مخالفت شدید گروه‌هایی که از شرایط پیشین منتفع بودند، نمی‌توانیم از این مرحله عبور کنیم. بدون شک، گذر از اقتصاد رانتی، سیاستی توأم با مقاومت شدید ذینفعان خواهد بود. تصویب نهایی طرح مالیات بر سوداگری در مجلس شورای اسلامی، گام بزرگی رو به جلو است که تا پیش از این هیچ کدام از دولت‌ها پای کار اجرای آن نبوده‌اند و به همین سبب امکان حمایت از تولید دانش بنیان رقابت‌پذیر را نداشته‌اند. هیچ برنامه اصلاحی بدون سوار شدن بر داده‌ها و اطلاعات دقیق به منظور اصابت دقیق آن به هدف امکان تحقق ندارد. ما سعی کردیم مسئله بیش از ۴ میلیون دستگاه پوز ناشناس از حدود ۱۸ میلیون پوز موجود در کشور را حل کنیم و امروز خوشبختانه همه آنها غیر فعال و شفافیت کامل در این خصوص حاصل شده است.